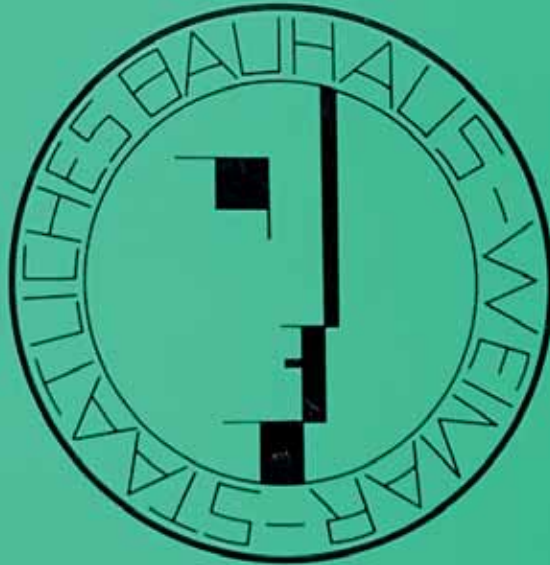

20. YÜZYIL MİMARİSİNDE PROGRAM VE MANİFESTOLAR

Ulrich Conrads
Programmes and manifestoes
on 20th-century architecture

Derleyen
ULRICH CONRADS

ŞEVKİ VANLI MİMARLIK VAKFI

1914 Antonio Sant'Elia/Filippo Tommaso Marinetti: Fütürist mimarlık

1914'de iki genç mimar, Antonio Sant'Elia ve Mario Chiattonne, Milano'da 'Yeni Kent' için çizim ve planlarını sergilediler. Antonio Sant'Elia'nın (d. 1888 Como, 1916'da Monfalcone'de öldürüldü) kataloğun önsözünde ileri sürdüğü radikal düşünceleri İtalyan Fütürizminin sözcüsü Marinetti derhal yeniden yorumlayarak 'Fütürist Mimarlığın manifestosu' şeklini verdi. Bildiri aynı yılın Temmuz'unda, Marinetti'nin *Geometri ve Mekanığın Görkemi ve Sayıların Duyarlılığı* adlı manifestosundan dört ay sonra yayınlandı ve böylece büyük Fütürist bildiriler dizisi noktalanmış oldu.

İtalikle yazılı sözcükler ve bölümler Marinetti ve Cinti tarafından Sant'Elia'nın bildirisine eklenmişti.

Onsekizinci yüzyıldan beri mimarlık yoktur. Modern mimarlık denilen şey, yapı iskeletini saklamak için kullanılan çok farklı üsluplardaki öğelerin aptalca bir karışımıdır. Kökeni eski Mısır, Hint ya da Bizans'ta olan, ya da neo-klasisizm' diye bilinen o şaşırtıcı saçmalıklar ve beceriksizlikler patlamasına uzanan ve ne yapısal gerekliliğin, ne de beğenimizin haklı sayacağı bu süslü karnaval kabuğuyla beton ve demirin yeni güzelliği kirleniyor.

İtalya'da bu mimari soytarılık ürünleri hoş karşılanıyor: yurtdışından gelen açgözlü beceriksizlik ise parlak bir yaratıcılık ve en yeni mimarlık olarak değerlendiriliyor. Gotik kemerler ve sütunlar, onyedinci yüzyıl bitkisel süslemeleri, Mısır'a özgü pilastrlar, rokoko volütleri, onbeşinci yüzyıl heykelleri ve şişkin karyatidlerinden oluşan eğlenceli kargaşanın ciddi olarak bir üslup sayılmak istendiği ve küstahca anıtsal olmaya çabaladığı kentlerimizin yeni bölgelerinde, genç İtalyan mimarları (sanat dergilerinin gizli dolapları sayesinde özgün olma ününe kavuşanlar) yetenekleri sergiliyorlar. Biçimlerin kaleydoskop gibi ortaya bir çıkıp bir kayboluşları, makine sayısının artması, iletişimin hızlanması, nüfusun yoğunlaşması, sağlık koşullarının zorlanması ve modern yaşamın diğer yüzlerce olgusunun getirdiği gereksinimlerin sürekli artması, kendilerini mimarlığın yenileyicisi olarak gören bu kişilerin hiç umurunda değil. İnatla Vitruvius, Vignola ve Sansovino'nun kurallarını uygulamayı sürdürüyorlar ve ellerindeki birkaç küçük Alman mimarlık yayını ile çoktan eskimiş budalalıkları, bizim kendimizin tam ve doğru bir izdüşümü olması gereken kentlerimize yeniden sokmaya çalışıyorlar.

Böylece bu anlatım ve sentez sanatı onların elinde boş bir üslup alıştırmasına; sıradan, basmakalıp tuğla ve taş yığınlarını modern bina kılıfına sokmak için beceriksizce kullanılan denklemlerin sonsuz yinelenmesine dönüşüyor. Mekanik uzantılarımızla birlikte devinimi oluşturan bizler sanki gürültülü ve hızlı yaşantımızı, bundan dört, beş, ya da altı yüzyıl önceki insanın kendi gereksinimlerine göre yarattığı sokaklarda sürdürebilirmişiz gibi.

Kendisini sürekli tekrar eden modern mimarlığın içine düştüğü en büyük açmaz, zeka hapishaneleri olarak nitelenebilecek akademilerin kendi çıkarları doğrultusunda suç ortaklığı etmesi sayesinde, gençleri yeni ve kaçınılmaz bir sorun olarak ortaya çıkan 'Fütürist konut ve kent'in sınırları ve sorunlarını çözmeye yöneltmek yerine, klasik modelleri kopya etmeye zorlamasıdır. Fütürizm bu bağlamda çalkantılı

varlığımızı garip bir tarih hatası gibi gözükmeden sürdürebileceğimiz maddi ve manevi olarak bize ait konut ve kenti ifade eder.

Fütürist mimarlığın sorunu bir doğru üzerinde yeniden düzenleme sorunu değildir. Sorun, yeni profiller, yeni kapı ve pencere çerçeveleri ile sütun, pilastr, konsol, karyatid ve çörtenlerin yerini alabilecek öğeler bulmak da değildir. Sorun cepheyi çıplak tuğla bırakmak, boyamak ya da taşla kaplamak, veya yeni ve eski binalar arasında biçimsel farklar bulmak da değildir. Sorun Fütürist konutu sağlayan bir plana göre yaratmak, tüm bilimsel ve teknik olanakların yardımıyla inşa etmek, yaşam biçimimiz ve ruhumuzun her gereksinimini sonuna dek karşılamak, bize acayip, hantal ve yabancı gelen her şeyi (gelenek, üslup, estetik, oran) reddetmek; yeni biçimler, yeni çizgiler, *profil ve hacimlerden yeni bir uyum* oluşturmak, varoluş nedeni yalnızca çağdaş yaşamın özel koşullarında yatan, estetik değerler duyarlılığımızla kusursuz bir uyum içinde olan bir mimarlık yaratmak. Bu mimarlık herhangi bir tarihsel süreklilik yasasına bağlı olamaz. O, yeni düşünce biçimimiz kadar yeni olmalıdır.

Yapı sanatı, mimarlığın genel niteliklerini değişmeden koruyarak zaman içinde gelişebilmiş ve bir üsluptan diğerine geçebilmiştir. Bunun nedeni, modaya bağlı ya da ard arda gelen dinsel akımlarla politik rejimlerin sonucu olan değişimlere tarihte sık rastlanmasına karşın, çevresel koşullarda derin değişimlere neden olan, eskiyi yıkıp yerine yeniyi yaratan etkenlerin doğa yasalarının bulunması, mekanik sistemlerin kusursuzlaştırılması, malzemenin akılcı ve bilimsel kullanılması gibi şeylerin-gerçekten çok ender olmasıdır. Modern çağda, mimarlıkta üslubun sürekli evrimi süreci durmuştur. 'Mimarlık kendini gelenekten koparıyor. Zorunlu olarak yeni baştan başlaması gerekli.

Malzemelerin direncinin hesaplanması ve betonarme kullanımı ile klasik ve geleneksel anlamda 'mimarlık' ortadan kalkıyor. Modern yapı malzemeleri ve bilimsel düşüncelerimiz, tarihsel üslupların disiplini ile kesinlikle bağdaşmıyor; olağanüstü hafif ve ince taşıyıcı öğeler ve görünüşte narin betonarme ile ağır kemer eğrilerini ve mermerin masif görünümünü taklide zorlanan moda binaların acayip görünüşünün ana nedeni budur.

Modern çağla eski zamanlar arasındaki karşıtlık, şimdi var olup da o zaman var olmayan bütün bileşenlerin sonucudur. Eskilerin rüyalarında bile göremedikleri öğeler yaşamımıza girdi. Ortaya çıkan olanakların ve zihinsel tutumların bin bir yankısı olmuştur; bunlardan ilki ve en başta geleni, henüz belirginleşip olgunlaşmamakla birlikte, çekiciliği kitleler tarafından bile sezilmeye başlanan yeni bir güzellik idealidir. Anıtsal, ağır ve statik olana karşı duyarlılığımızı artık kaybettik; beğenimizi 'hafif, pratik, *geçici ve hızlı olan*' ile zenginleştirdik. Artık katedraller, *saraylar*, toplantı salonları bize göre değil; büyük oteller, tren istasyonları, geniş yollar, büyük limanlar, kapalı çarşılar, pırıl pırıl aydınlatılmış galeriler, çevre yolları, yıkım ve yeniden yapım projelerinin insanı olduğumuzu duyumsuyoruz.

Fütürist kenti yaratmalı ve yeniden inşa etmeliyiz: o, her parçası dinamik olan uçsuz bucaksız, kargaşalı, canlı ve soylu bir şantiye gibi olmalıdır; Fütürist konut ise kocaman bir makineye benzemelidir. Asansörler, yalnızlık çeken solucanlar gibi merdiven kovalarında saklanmamalı, artık kullanılmayan merdivenler ortadan kalkmalı ve asansörler demir ve camdan yapılmış yılanlar gibi bina yüzlerine tırmanmalıdır. Beton, cam ve demirden yapılmış, boyanmamış ve heykelsiz ev, yalnızca kendi çizgilerini ve grinti-çıkıntılarının güzelliği ile zenginleşmeli, mekanik yalnızlığı ile son derece 'çirkin' olmalı, *yerel yönetim yasalarının öngördüğü* yükseklik ve genişlikte olmalı, kargaşa cehenneminin, yani sokağın kenarında yükselmelidir. Sokak ise artık kapıcı daireleri ile aynı seviyede bir paspas gibi uzanıp gitmek yerine birkaç farklı

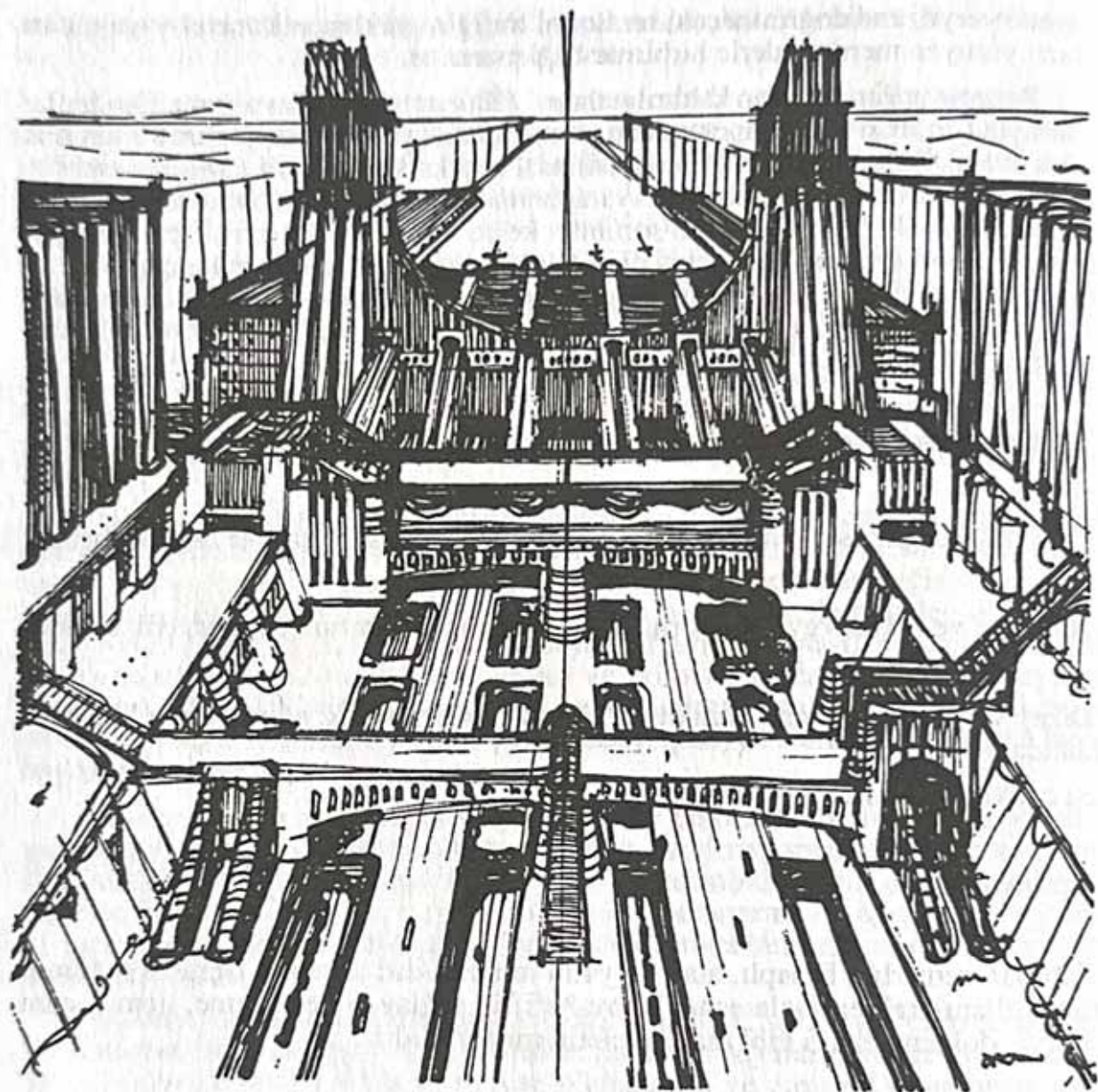
seviyede yeryüzüne doğru inecek, metropol trafiğini yüklenerek metal yayayolları ve hızlı yürüyen merdivenlerle birbirine bağlanacaktır.

'Bezeme unsuru ortadan kaldırılmalıdır.' *Fütürist* mimarlığın sorunu, fotoğraflar yardımıyla Çin, İran ya da Japonya'dan alıntı yaparak ya da Vitruvius'un kurallarına aptalca uyarak değil, dahice buluşlarla, bilimsel ve teknik *deneyimle* çözümlenmelidir. Herşey devrimci olmalıdır. Çatılardan yararlanmalı, bodrumları kullanmalı, cephelerin önemini azaltmalı, beğeniyle ilgili sorunları kesit, sütun başlığı, giriş kapısı gibi dar bir çerçeveden kurtarıp, daha geniş olan 'kütle kümeleri', 'kent planlama projeleri' alanına aktarmalıyız. Anıtsal, kasvetli, geçmişini anan mimarlığa son verelim. Anıtları, kaldırılmaları, arkadları, basamakları yok edelim; meydanları yere gömüp kentin seviyesini yükseltelim.

1. *Avusturya, Macaristan, Almanya ve Amerika'daki sözde yenilikçi tüm mimarlığa,*
2. *Tüm klasik, ağırbaşlı, dinsel, yapmacık, süslemeli, anıtsal, uçarı ve hoş mimarlığa,*
3. *Anıtların ve eski sarayların korunması, yeniden yapılması ve kopya edilmesine,*
4. *Dikey ve yatay çizgilere, yeni duyarlılığımıza aykırı, statik, ağır ve ezici kübik ve piramidal biçimlere*
karşı çıkıyor ve bunları küçümsüyorum.

Ve açıklıyorum ki:

1. *Fütürist* mimarlık, hesaplı, atak ve yalın mimarlıktır; ahşabın, taşın ve tuğlanın yerine kullanılarak en fazla esneklik ve hafiflik sağlayan betonarme, demir, cam mukavva, dokuma elyafı gibi malzemelerin mimarlığıdır.
2. Bu demek değildir ki mimarlık pratik ve işlevsel olanın kuru bir bileşimi kılınmaktadır; mimarlık bir sanat, diğer bir deyimle, sentez ve dışavurum olmayı sürdürecektir.
3. *Eğik ve eliptik çizgiler doğaları gereği dinamiktir ve dikey ve yatay çizgilerden bin kat fazla duyumsal güçleri vardır. Bunlarsız dinamik biçimde bütünleşmiş bir mimarlık olanaksızdır.*
4. Mimarlığın üzerine zorla giydirilen süsleme anlamsızdır ve '*Fütürist* mimarlığın süsleyici değeri yalnızca işlenmemiş, çıplak ya da göz alıcı renklerdeki malzemenin özgün kullanım ve düzenlenmesine bağlıdır.'
5. Nasıl eskiler, sanatlarının esin kaynağını doğada buldularsa, fiziksel ve ruhsal olarak yavaş yavaş olan bizler de esin kaynağımızı, yaratmış olduğumuz yepyeni mekanik

Antonio Sant'Elia, 1914

dünyanın öğelerinde bulmalıyız. Mimarlık, bu yeni dünya için en ince anlatım alanını, en yetkin sentezi ve etkili sanatsal bütünleşmeyi sağlayacaktır.

6. Önceden saptanmış ölçütlere göre binaların biçimlerini düzenleme sanatı olarak tanımlanmış mimarlık anlayışının artık sonu gelmiştir.

7. Mimarlık, çevreyle insan arasında özgürce ve cesaretle uyum sağlamak, diğer bir deyişle, nesneler dünyasının doğrudan doğruya ruhu yansıtmasını sağlamak çabası olarak anlaşılmalıdır.

8. Bu şekilde kavranan bir mimarlık üç boyutlu ya da doğrusal bir alışkanlık doğuramaz, çünkü Fütürist mimarlığın başlıca özellikleri eskime ve geçicilik olacaktır. 'Evler bizden çok daha kısa ömürlü olacak. Her nesil kendi kentini inşa etmek zorunda kalacak.' Arkitektonik çevrenin sürekli yenilenişi, 'Özgür Sözcükler', 'Plastik Dinamizm', 'Ölçüsüz Müzik' ve 'Seslerin Sanatı' ile artık geçerliliğini kanıtlamış olan 'Fütürizm'in zaferine -korkaklıkla geçmişe tapanlara karşı durmaksızın uğruna savaştığımız bu zafere- katkıda bulunacaktır.